

Mond- en Klauwzeer

Wie wil daar aan het einde van dit bewogen eerste jaar van het nieuwe millennium, nog zo'n woord, iets over lezen? Je zou zeggen, in ieder geval *niet* de broedvogeltellers en natuurbeheerders die afgelopen voorjaar in hun werkzaamheden zijn gefrustreerd door beperkende maatregelen vanuit, onder hen toch al niet zo geliefde, industrieel landbouw-economische hoek. Toch wagen we een gok.

In de vorige Sovon-Nieuws was reeds te lezen over de opmerkelijke toename van de Nachtzwaluw op de Zuidoost-Veluwe.

Naast een verbeterde voedselsituatie als mogelijke oorzaak, al dan niet het gevolg van globale opwarming en/of lokale beheersmaatregelen, kan nog een mogelijke factor worden genoemd: de door MKZ-maatregelen veroorzaakte verlaagde recreatiedruk in natuurgebieden tijdens de vestigingsperiode van Nachtzwaluwen. In deze Sovon-Nieuws melding van een niet mis te verstaan, indirect, positief effect van MKZ: door het minder dan gebruikelijk maaien van riet in een aantal Overijsselse laagveenmoerassen is de stand van rietvogelsoorten als Blauwborst, Snor, Rietzanger en Baardman spectaculair toegenomen.

Verder in dit nummer:

- Nieuwe toepassingen PTT?
  - Watervogelmonitoring in beweging
- Reilen en zeilen van het LSB
  - Jonge hond: Ruurd-Jelle van der Leij
- Vrijwilligerswerk: Natuur- en Vogelwacht Dordrecht

Colofon

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie en lay-out

John van Betteray, Fred Hustings, Kees Koffijberg & Pim de Nobel. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie 2001: minimaal f 25,-. SOVON-leden ontvangen vier maal per jaar SOVON-Nieuws en korting op SOVON-uitgaven.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter ad interim:

Edwin Kok, Sijsjes Peergaarde 20, 3824 BG Amersfoort.

Secretaris: Peter Milders

Penningmeester: Ekko Smith

Overige bestuursleden: Rob Goldbach en Rob van Westrienen.

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen.

Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,

E-mail: INFO@SOVON.NL,

Homepage: WWW.SOVON.NL,

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056,

atlasrekening: 10.51.05.953.

Directeur Frank Saris,

Communicatie Carolyn Vermanen,

Broedvogels Rob Vogel, Water- en

wintervogels Marc van Roomen,

Onderzoek Ruud Foppen.

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap. De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

Foto omslag: Blauwborst (Philip Friskom)

Een kwestie van schaal

Als je aan de andere kant van deze aardbol bedenkt waar we in Nederland mee bezig zijn, in het Natuurbeheer, in discussies over onze laatste wildernis de Waddenzee of wat dan ook, wordt alles heel snel een gesprek over de vierkante centimeter. Dat heet relativeren. Als dan plotseling bij onderzoek in diezelfde postzegel geconcludeerd wordt dat agrarisch natuurbeheer vrij zinloos is, en dat dit consequenties zou moeten hebben voor het Europees Natuurbeleid, wordt onze vierkante centimeter zo maar nieuws in een internationaal toonaangevend tijdschrift. Dat heet uitvergroten.

Dankzij genoemde publicatie in Nature (413: 723-725) van een onderzoek, gebaseerd op onderzoek uitgevoerd door de Universiteit van Wageningen in een klein aantal steekproefgebieden, is de toekomst van het agrarisch natuurbeheer weer hoog op de politieke agenda gekomen. Over de wenselijkheid van dat agrarisch natuurbeheer heeft SOVON uiteraard geen mening, wel over de wijze waarop de effectiviteit daarvan kan worden aangetoond. Sterker nog, hier wordt al vele jaren onderzoek aan gedaan (samen met een groot aantal andere organisaties). Dankzij dat onderzoek, dat veel verder gaat dan een eenmalige en nogal beperkte opname, weten we dat ook onder Nederlandse omstandigheden - met een gemiddeld genomen zeer intensieve landbouw - er wel degelijk met bepaalde (niet alle!) beheerspakketten succes valt te behalen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in een goed gekozen steekproef, in gebieden van voldoende omvang en met een op de onderzoeksvraag toegesneden onderzoeksmethode: een kwestie van schaal. Die aspecten zijn wat betreft de vogels in het Wageningse onderzoek minder goed tot hun recht gekomen. Dat is een gemiste kans.

Dus mocht u naar aanleiding van de krantenberichten bedacht hebben dat vogels tellen in het landelijk gebied in SOVON-verband geen zin heeft, dan trekt u de verkeerde conclusie. Juist bij dit soort vragen is het jaar in jaar uit volhouden, op dezelfde plaats en met dezelfde methode, van wezenlijk belang. En hopelijk kunnen de Wageningse onderzoekers in het vervolg eerst even tot tien tellen, alvorens met een snelle publicatie te 'scoren'. Waar een klein land groot in kan zijn....: een kwestie van schaal?

Frank Saris

Agenda

Januari

(15 dec. - 1 jan.) PTT-telling

(12 jan.) Midwintertelling, watervogeltelling Zoete Rijkswateren/vogelrichtlijngebieden, ganzen- en zwanentelling
(19) integrale Waddentelling

Februari

(16) watervogeltelling Zoete Rijkswateren/vogelrichtlijngebieden, ganzen- en zwanentelling
(15-28) voorbereiding broedseizoen.
Bezoekschema's en kaarten maken!

Maart

(1) broedvogelformulieren nog niet ontvangen?
Bel even met Sovon.
(16) watervogeltelling Zoete Rijkswateren/vogelrichtlijngebieden, ganzen- en zwanentelling

April

(13) watervogeltelling Zoete Rijkswateren/vogelrichtlijngebieden, telling Brand- en Rotgans

Nieuwe toepassingsmogelijkheden voor de PTT-gegevens?

Het PTT-project wordt georganiseerd om informatie te verzamelen over aantalsontwikkelingen van vooral algemene vogels in de winter. Dit langst lopende SOVON-project kan o.a. gebruikt worden als indicator voor veranderingen in het natuurlijk milieu in Nederland. Het project wordt georganiseerd in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek. In de vorige Sovon-Nieuws werden de meest opvallende resultaten van de telling van december 2000 besproken. Door het lang uitblijven van de winter werden van veel soorten recordaantallen gezien en waren echte wintervogels juist relatief schaars. Dit keer worden enkele interessante nieuwe mogelijkheden van het project besproken.

Pilot-studie

Hoewel het PTT-project in eerste instantie is bedoeld voor het vaststellen van trends van de meer algemene wintervogels, kan het dichte waarnemersnetwerk (ruim 400 routes met ieder 20 telpunten) ook worden gebruikt voor het samenstellen van verspreidingskaarten. Met het oog hierop is in december 1999 een verkennende studie uitgevoerd. Aan een honderdtal willekeurig gekozen tellers werd gevraagd om overvliegende en pleisterende vogels apart te noteren. Bij pleisterende vogels werd verder nog onderscheid gemaakt tussen vogels binnen en buiten een bepaald gebied rond-

om de waarnemer (waarnemerscirkel). Op die wijze wordt meer gerichte informatie verzameld over wintervogels in relatie met hun verblijfsgebied. Bij het gangbare veldwerk wordt immers geen enkele beperking gesteld, en worden alle binnen vijf minuten opgemerkte vogels meegenomen. De deelnemers werd gevraagd hun mening te geven over de praktische uitvoerbaarheid van deze gewijzigde opzet. Driekwart had geen problemen met de nieuwe methode, mits er heldere instructies en overzichtelijke formulieren beschikbaar zouden komen. Aanpassing van het PTT-project in de toekomst behoort dus tot

de mogelijkheden, en kan in praktische zin zonder veel problemen worden doorgevoerd.

Overvliegende en pleisterende vogels
Op 63 routes werd onderscheid gemaakt tussen overvliegende en pleisterende vogels. Binding met het terrein was hierbij het criterium, zodat een jagende kiekendief als pleisterend gold. Er werden 173.964 vogels geteld, verdeeld over 146 soorten. Van alle vogels had 17% geen binding met het gebied (28.909 exemplaren). In tabel 1 zijn de tien soorten opgenomen die het meest en het minst overvliegend werden gemeld. Van zeven soorten werd geen enkel exemplaar zonder binding met het gebied gezien. Hiervan is de Koolmees de meest talrijke (rechterdeel van tabel 1). De oorzaken waarom vogels relatief vaak overvliegend worden gezien (linker deel tabel 1) zijn divers. Zo vallen grote vogels (de drie soorten ganzen, Aalscholvers) van grote afstand op, komen ze in grote groepen voor en maken ze geregeld bewegingen van voedselgebieden naar rustgebieden of worden ze gemakkelijk verstoord. De grote aantallen Kieviten en Veldleeuweriken wijzen echter ook op een ander fenomeen: vorsttrek. November 1999 was zacht, droog en zonnig en december was over het geheel genomen zeer nat, zacht en eveneens zonnig. Rond het begin van de telling werd het echter korte tijd winters. Lichte nachtvorst kwam voor op 15, 16 en 18-22 december (KNMI, De Bilt). Op 14, 15 en 19 december viel er op veel plaatsen een laagje sneeuw van maximaal 6 cm. Dit leidde bijvoorbeeld op de trektelpost Noordhout bij Driebergen (Utrecht) tot een verhoogde trekintensiteit van onder andere Aalscholver, Kolgans, Rietgans, Grauwe Gans, Grote Zaagbek, Kievit en Sijs (H.J.V. van den Bijtel), soorten die in tabel 1 een hoog percentage passanten opleveren.

In december 1991 werd al eens een proef gedaan om het percentage overvliegende vogels per soort te bepalen (Sovon-Nieuws 5 (2): 7-11). Op 23 routes werden toen ruim 84.000 vogels geteld, waarvan 14% overvliegend (nu 17%). De top-tien zag er destijds als volgt uit: Kolgans (in 2000 op plaats 4), Rietgans (1), Turkse Tortel (26), Aalscholver (3), Kramsvogel (18), Roek (32), Kokmeeuw (14), Koperwiek (40), Sijs (2) en Kauw (16). Hierbij kan worden opgemerkt dat de hoge klassering van Turkse Tortel in 1991 werd veroorzaakt door één groep vogels en dus een sterk vertekend beeld geeft.

Het is mogelijk het percentage overvliegende vogels voorzichtig door te reke-

Tabel 1. Percentage overvliegend waargenomen vogels op 63 PTT-routes in december 1999 en het totaal aantal exemplaren op deze routes. Soorten zijn alleen opgenomen als ze op minimaal tien routes werden gezien en er minstens 100 exemplaren werden geteld (n=55). In het linkerdeel van de tabel staan de tien meest overvliegende soorten, in het rechterdeel de tien minst overvliegende.

veel overvliegend			weinig overvliegend		
soort	%over	N	soort	%over	N
Rietgans	79,3	2502	Koolmees	0	1108
Sijs	53,6	513	Waterhoen	0	397
Aalscholver	46,8	549	Winterkoning	0	293
Kolgans	39,6	39.009	Goudhaan	0	212
Kievit	26,8	7780	Fazant	0	157
Veldleeuwerik	18,7	466	Boomkruiper	0	153
Grote Zaagbek	15,7	115	Kuifmees	0	104
Grauwe Gans	13,2	2282	Huismus	0,1	697
Tafeleend	12,9	511	Pimpelmees	0,2	633
Graspieper	12,7	165	Staartmees	0,3	389

nen naar de landelijke situatie in december 1999. Er werden 423 routes geteld met in totaal 18.614 Rietganzen en 187.869 Kolganzen. Hiervan zouden er dus respectievelijk ruim 14.000 en 74.000 geen binding met het terrein hebben gehad. Verder werden er in totaal 3257 Aalscholwers gezien, waarvan er dus mogelijk 1500 overvlogen. Van de 3059 Sijsjes hadden er dan ruim 1600 geen binding met de omgeving, van de 2055 Staartmezen maar 60.

Waarnemerscirkels

Het andere deel van de studie betrof de afstand van de vogels tot de waarnemer. Hierbij werd onderscheid gemaakt in telpunten gelegen in half-open tot open landschap (met een waarnemerscirkel van 200 meter) en telpunten in besloten landschap (waarnemerscirkel 50 meter). Vogels binnen en buiten de cirkel werden apart genoteerd. Dit geeft de mogelijkheid nauwkeuriger relatieve vogeldichtheden te berekenen rondom de telpunten. Van de 55 soorten waarvan op minimaal 10 routes in totaal ten minste 10 exemplaren werden gezien, waren er 19 waarvan meer dan driekwart van de vogels binnen de waarnemerscirkel verbleef. Tabel 2 geeft de top-tien van soorten die grotendeels dichtbij de waarnemer werden opgemerkt (linker deel) en de soorten die zich juist op grotere afstand van de waarnemer bevonden (rechter deel). De eerste groep bestond uit zeven soorten zangvogels. Het is niet verrassend dat juist grote en zware soorten relatief veel op grotere afstand werden gezien, zoals meeuwen (3 soorten), ganzen (3), Wulp, Knobbelzwaan en Aalscholwer. Opvallend is het hoge aandeel Sijsen buiten de waarnemerscirkel. Luidruchtig rondvliegende groepjes van deze soort zijn dan ook op grotere afstand nog wel te determineren.

Nieuwe verspreidingskaarten

In het kader van zijn studie bij de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein heeft Gersjon Wolters een onderzoeksstage gelopen bij Sovon. De stage heeft zich gericht op het maken van verspreidingskaarten met behulp van het PTT-project. Hierbij werden zowel op landelijke als op regionale schaal verspreidingskaarten vervaardigd. Op landelijk niveau werden de resultaten gebruikt van 980 routes die meerdere jaren zijn geteld in december 1979-99. In deze verspreidingskaarten is de stipgrootte een maat voor het gemiddeld aantal getelde exemplaren van de soort op een route. Tussen deze stippen zijn vervolgens, als ware het hoogtelijnen, de verwachte aantallen berekend (inter-

polatie met behulp van een Geografisch Informatie Systeem, GIS). Op de achterzijde van deze Sovon-Nieuws staat als voorbeeld van zo'n verspreidingskaart de Houtduif weergegeven. Houtduiven blijken in de winter het meest talrijk in het oosten van het land, met zwaartepunten in Twente, de Achterhoek, oostelijk Noord-Brabant en Limburg. In de open polders van Friesland, Flevoland, de Zaanstreek en het Groene Hart van Holland is de soort relatief schaars. Meer van zulke verspreidingskaarten zijn te vinden op de homepage van SOVON (www.sovon.nl), onder het kopje PTT. Hier zijn kaarten opgenomen van nog eens 13 andere soorten: Boomklever, Buizerd, Grote Bonte Specht, Kievit, Kokmeeuw, Koperwiek, Roek, Spreeuw, Stormmeeuw, Veldleeuwerik, Vink, Winterkoning en Wulp. Het regionale schaalniveau beslaat de regio Arnhem/Nijmegen (kaartbladen 33 en 40 van de inventarisatie-atlas). Van de 71 PTT-routes die in deze regio liggen, zijn de gemiddelde aantallen (december 1979-99) op de 1420 afzonderlijke telpunten berekend (20 telpunten op ieder van de 71 routes). Het verschil met de landelijke kaarten is dus dat er gemiddelden berekend zijn per telpunt i.p.v. voor de gehele route. Hierdoor tonen deze kaarten een gedetailleerd verspreidingsbeeld. Als voorbeeld van zo'n regionale kaart wordt op de achterzijde van deze Sovon-Nieuws de Boomklever weergegeven. De Boomklever is in de winter in de regio Arnhem/Nijmegen het meest talrijk langs de randen van de Veluwe en op de Nijmeegse stuwwal. Op de centrale Veluwe, in de Overbetuwe, Liemers en Achterhoek worden ze weinig of helemaal niet gezien of gehoord. Op de homepage van SOVON zijn de kaarten

te vinden van nog negen andere soorten in de regio Arnhem/Nijmegen (Buizerd, Kievit, Kokmeeuw, Koperwiek, Roek, Stormmeeuw, Veldleeuwerik, Winterkoning en Wulp).

Toekomst

De hierboven genoemde pilot-studie en de resultaten van de stage bieden nieuwe mogelijkheden voor het PTT-project. De op zichzelf al fraaie nieuwe landelijke verspreidingskaarten, berekend op basis van routes, kunnen nog worden verfijnd door ze op telpuntniveau door te rekenen (zie de regionale kaarten). Momenteel is dat nog niet mogelijk voor heel Nederland, omdat alleen voor de regio Arnhem/Nijmegen de routes en telpunten digitaal beschikbaar waren. Door alleen pleisterende vogels te gebruiken kunnen voorts betere relaties met het landschap worden gelegd en kan de indicator-functie worden vergroot. Het gebruik van de aantallen vogels binnen een waarnemerscirkel maakt het daarnaast mogelijk dichtheidskaarten per landschapstype te berekenen, waardoor meer inzicht worden verkregen in de hier aanwezige aantallen.

De wijzigingen die zijn onderzocht in de pilot-studie, in combinatie met de methode ontwikkeld tijdens de hierboven beschreven stage, leveren kaarten op die in een eventuele nieuwe winteratlas zeker niet zouden misstaan..... Het is dan nog wel nodig enkele hiaten in de verspreiding van routes in Nederland op te vullen. Interesse? Neem dan even contact op met ondergetekende.

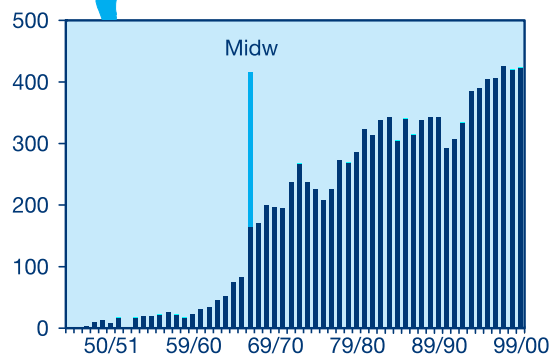
Arjan Boele

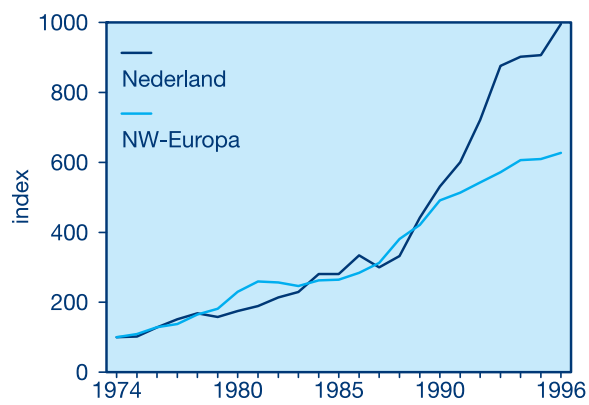
Tabel 2. Percentage vogels dat binnen de waarnemerscirkel werd gezien op 63 PTT-routes in december 1999 en het totaal aantal exemplaren op deze routes. In de tabel zijn alleen soorten opgenomen die op minimaal tien routes zijn gezien en waarvan in totaal minimaal 100 vogels zijn geteld (n = 55). In het linkerdeel van de tabel staan de tien soorten die overwegend binnen de cirkel werden gezien, in het rechterdeel de tien soorten die relatief vaak op afstand werden gezien. Overvliegende vogels zijn buiten beschouwing gelaten.

dichtbij			op afstand		
soort	%binnen	N	soort	%binnen	N
Keep	99,4	479	Grote Mantelmeeuw	10,2	372
Wintertaling	88,6	736	Rietgans	11,7	2502
Kuifeend	86,9	2562	Sijs	25,1	513
Goudhaan	86,8	212	Wulp	26,9	1572
Ringmus	85,0	552	Grauwe Gans	27,0	2282
Roodborst	82,8	169	Knobbelzwaan	27,1	691
Groenling	82,3	198	Zilvermeeuw	31,3	3425
Waterhoen	82,1	397	Aalscholwer	32,1	549
Winterkoning	81,9	293	Kolganzen	34,9	39.009
Koolmees	81,2	1108	Stormmeeuw	35,4	6803

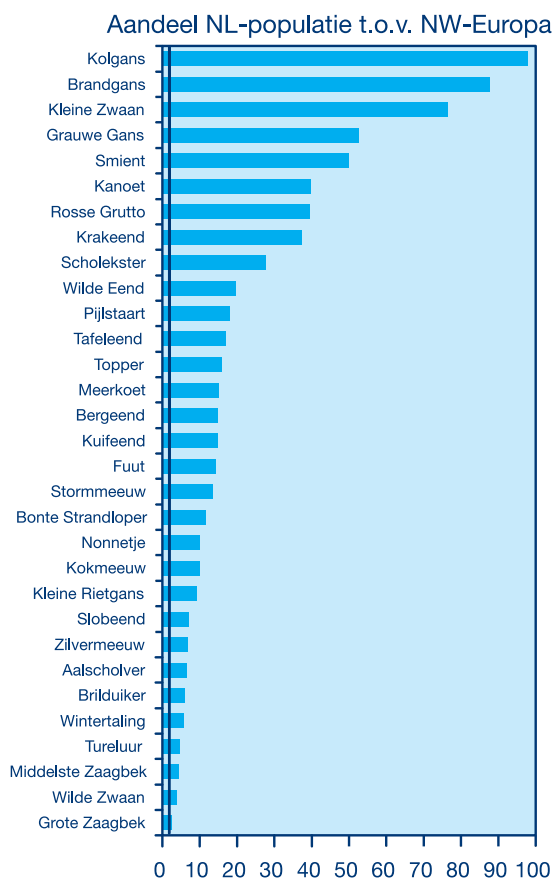
Watervogel- monitoring in beweging

Figuur 1. Aantal getelde hoofdgebieden in januari vanaf 1946. Midw geeft het moment aan dat de internationale midwintertelling van start ging.

Figuur 2. Trend van Kraakeend in januari in Nederland en NW-Europa.

Na een voorzichtige aanloop in het seizoen 2000/2001, worden in het nu lopende seizoen 2001/2002 een aantal veranderingen aangebracht in de opzet en organisatie van de watervogelprojecten. Niet dat er nu sprake is van hele andere methoden en grote veranderingen voor de tellers. De veranderingen spitsen zich toe op een betere integratie van de toch al verzamelde telgegevens. Daarnaast zijn er tellingen gestart in tot nu toe onderbelichte maanden en gebieden. In het verleden leverden de telgegevens al een enorme bijdrage aan natuurbeleid en -beheer in Nederland, recent nog bij de aanwijzing van speciale beschermingszones onder de EU-vogelrichtlijn. Dat zal in de toekomst alleen maar beter worden.

Voorgeschiedenis
Nederland kent een lange geschiedenis van watervogeltellingen. Al in de jaren veertig en vijftig waren er tellers op pad. Vanaf 1967 kregen deze tellingen, met de start van de (internationale) midwintertelling, een meer structureel karakter, iets wat voor ganzen al enkele jaren daarvoor was gebeurd. Daarnaast waren er regio's (bijvoorbeeld Grote Rivieren) waar al vanaf begin jaren zeventig in het winterhalfjaar maandelijks tellingen van alle soorten werden uitgevoerd. In 2000 was het telwerk uitgegroeid tot monitoringprojecten van watervogels in de Zoete Rijkswateren, de Waddenzee, de Zoute Delta en in verschillende provincies, naast de landelijke midwintertelling in januari en de ganzen- en zwantellingen in september-mei (figuur

1). Bij deze tellingen zijn zo'n 1500 waarnemers betrokken, waarvan het grootste gedeelte als vrijwilliger. De projecten worden gecoördineerd door instituten als RIZA en RIKZ, verschillende provincies en sinds 1993 ook door Sovon. Het netwerk aan tellingen kent een hoge kwaliteit, maar het blijkt soms moeilijk om al deze verschillende informatie landelijk bijeen te krijgen, met elkaar te combineren en te vergelijken. Daar komt bij dat de behoefte aan geïntegreerde monitoringgegevens de laatste jaren flink is toegenomen.

Doelen
Was het doel in de beginjaren vooral gericht op het vaststellen van de totale aantallen en verspreiding, tegenwoordig gaat er veel aandacht uit naar het volgen van aantalsontwikkelingen en afzonderlijke gebieden. Aan de ene kant zijn we geïnteresseerd hoe het met de soorten zelf gaat (zie voorbeeld in figuur 2). Nederland kent immers een grote verantwoordelijkheid ten aanzien van de bescherming van veel soorten, omdat ons land internationaal belangwekkende aantallen herbergt (figuur 3). Anderzijds signaleren de veranderende aantal-

Figuur 3. Aandeel van de populatie dat tijdens de midwintertelling in januari in Nederland verblijft. De lijn geeft het aantal weer dat op basis van het grondoppervlak van Nederland ten opzichte van de rest van NW-Europa werd verwacht. De gegevens hebben betrekking op januari 1998-2000.

len ook veranderingen in de kwaliteit van de leefgebieden (indicator-functie). Landelijk worden deze gegevens, voor verschillende plant- en diergroepen, verzameld in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en de Monitoring van de Waterstaatkundige Toestand des Lands (MWTL). Niet alleen de landelijke trends worden gevolgd; ook de monitoring van rijkswatersystemen en speciale beschermingszones onder de Europese vogelrichtlijn wordt steeds belangrijker. Deze landelijke en regionale doelstellingen vullen elkaar perfect aan: de regionale trends dragen bij aan het landelijke beeld, maar kunnen tegelijkertijd ook weer worden afgezet tegen de landelijke aantalsontwikkeling. Hierdoor ontstaat inzicht hoe de vogelaantallen in een gebied zich ontwikkelen ten opzichte van hun omgeving.

Hoe monitoren?

Watervogelsoorten kennen ieder hun eigen seizoenspatroon. Naast typische overwintelaars, het talrijkst in december-februari, zijn er ook doortrekkers die alleen in herfst en/of voorjaar zijn aan te treffen, en verder alles wat daartussenin zit. Daarmee is het dus onmogelijk om met één (midwinter)telling alle soorten goed te volgen. Bovendien spelen bij de echte overwintelaars vorst-effecten mee. We volgen dan eerder de strengheid van de winter dan de aantalsontwikkeling. Om dit op te lossen zijn meerdere tellingen nodig, verspreid over het jaar. Daarnaast willen we per soort zo goed mogelijk vaststellen in welke mate gebruik wordt gemaakt van Nederland en de afzonderlijke gebieden. Het maakt immers nogal uit of de maximale aantallen één maand of vijf maanden in een gebied verblijven (figuur 4). Dit terrein-gebruik kan het beste worden uitgedrukt in een schatting van het aantal doorgebrachte 'vogeldagen'. Ook hiervoor zijn meerdere tellingen per seizoen nodig.

Met maandelijkse tellingen kan voor de meeste soorten een goed resultaat worden bereikt (figuur 5). Maandelijkse tellingen (in ieder geval in de maanden waarin substantiële aantallen aanwezig zijn) bestaan al in verschillende regio's en worden landelijk voor ganzen en zwanen uitgevoerd. In een aantal regio's beperkte men zich tot voor kort echter tot de midwintertelling, zodat het landelijke beeld incompleet is. Toch betekent dit niet dat we nu heel Nederland maandelijks integraal moeten gaan tellen. Dit is fysiek onmogelijk en ook onnodig. De midwintertelling, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen monitoringgebieden en overige gebieden

(figuur 6), geeft de juiste richting aan. Aangezien de tellingen in de monitoringgebieden bij de meeste soorten een goed beeld geven van de landelijke aantalsveranderingen, willen we dezelfde aanpak uitbreiden tot de rest van het jaar.

Hoe ziet het telprogramma eruit?

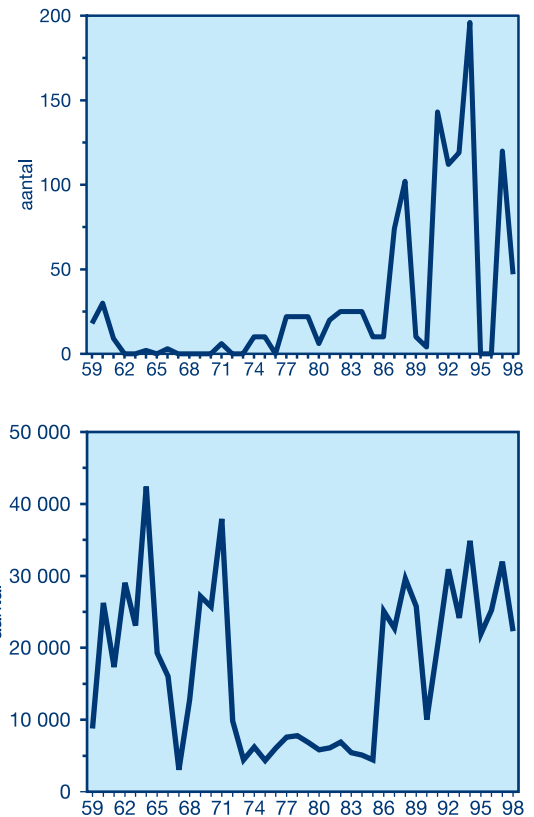
De kern van het monitoringprogramma bestaat uit gebieden die maandelijks worden geteld (monitoringgebieden, zie boven). Dit zijn de rijkswatersystemen en vogelrichtlijngebieden (inclusief bufferzones en potentieel belangrijke gebieden), waar alle watervogelsoorten worden geteld; daarnaast behoren de agrarische gebieden te worden onderzocht waar zich belangrijke pleisterplaatsen van ganzen en zwanen bevinden. Een deel van deze gebieden is door het jaar heen zo belangrijk dat ze jaar-rond maandelijks worden geteld (IJsselmeergebied, Randmeren, Deltawateren). Bij de overige gebieden volstaat de periode van september tot en met april. Voor de Waddenzee, waarvan jaarrond gegevens gewenst zijn maar maandelijks tellen onhaalbaar is, wordt uitgezocht wat het meest optimale en haalbare telprogramma is. De overige gebieden worden in januari, in het kader van de midwintertelling, aanvullend onderzocht om de kennis over verspreiding en omvang van watervogelpopulaties in Nederland te optimaliseren.

Het voorgestelde telprogramma hoeft gelukkig niet vanaf de grond te worden opgebouwd. Integendeel: in grote delen van het land werd al geteld volgens de hierboven geschetste wensen. Wel was er een extra telspanning nodig in met name regionale vogelrichtlijngebieden (buiten de Rijkswateren), zoals diverse Friese meren. Deze gebieden werden soms al geteld maar de gegevens werden niet landelijk ingezameld, of ze bleven beperkt tot januari. In 2000/2001 zijn voor deze gebieden reeds tellers gezocht (en vrijwel steeds gevonden). Daarmee worden nu alle landelijk belangrijke watervogelgebieden door een netwerk van betrokken en deskundige waarnemers gedekt. Het grootste gedeelte van die waarnemers gaat door met wat men al jaren deed, daarnaast is er een nieuwe groep waarnemers met veel enthousiasme gestart vanaf 2000/2001.

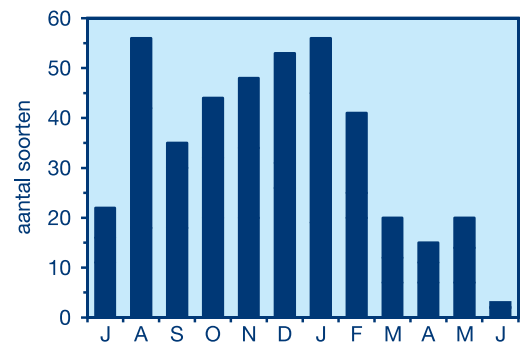
De volgende stap is nu om deze gegevens samen te brengen, eenduidig te analyseren en te rapporteren.

Samenwerking

Zo'n grootschalig en ambitieus monitoringprogramma kan alleen tot stand komen en jaarlijks worden uitgevoerd

Figuur 4. Futen op het Veluwemeer in januari en gedurende het hele winterseizoen (september t/m april). Het voorkomen in de jaren vijftig en zestig zou met januari-tellingen volledig worden gemist, omdat Futen het gebied vooral in najaar en voorjaar in grote aantallen bezoeken.

Figuur 5. Relevante jaarcyclusfasen van belangrijke soorten watervogels. (naar Altenburg et al. 1997, *De status van niet-broedende watervogels in Nederland*, IKC-werkdocument.w-107).

Figuur 6. Ligging van de monitoringgebieden in Nederland zoals die tijdens de midwintertelling worden geteld.

dankzij de grote groep van c. 1500 toegewijde waarnemers. Daarnaast moet er op allerlei niveaus worden samengewerkt tussen coördinatoren, diverse instellingen en provincies. Dat alle gewenste gebieden worden geteld, nieuwe tellers worden gevonden en tellers worden opgepept om hun tellingen in te sturen, behoort tot de werkzaamheden van de regiocoördinatoren. Zij vervullen daarmee een zeer belangrijke rol in de organisatie van de tellingen (hun namen en adressen zijn elders in deze Sovon-Nieuws te vinden). Bij de uitvoering van de tellingen zijn vele vrijwilligers betrokken en daarnaast medewerkers van terreinbeherende instanties, provinciale diensten en instituten. Bij de gehele organisatie, rapportage en financiering van het landelijke monitoringproject van watervogels wordt samengewerkt tussen LNV, RIKZ, RIZA, CBS en Sovon en in de toekomst waarschijnlijk ook Vogelbescherming Nederland.

Marc van Roomen

Scholeksters met kleurringen

In de afgelopen winter zijn er op verschillende plaatsen in de Waddenzee ruim 500 Scholeksters van kleurringen voorzien. Samen met de reeds langer lopende kleurringprojecten van broedvogels op Schiermonnikoog, Texel en bij Delfzijl is er nu een breed opgezet kleurringprogramma. Primaire doel van de wintervangsten is om een uitspraak te kunnen doen over mogelijke effecten van de kokkelvisserij op de overleving en verplaatsing van Scholeksters. Bij de broedvogels worden meerdere doelen nagestreefd. Op Texel wordt geringd om broedsucces en overleving te monitoren in het kader van een Alterra-project: De Scholekster als graadmeter van de natuur in de Waddenzee. Op Schiermonnikoog was de studie tot nu toe vooral gericht op de strategieën waarmee Scholeksters een territorium veroveren, maar wordt thans ook gekeken naar de lange termijn-effecten van verstoring en dispersie. Tenslotte worden bij Delfzijl door het RIKZ en Sovon de effecten van vervuild havenslib op de daar aanwezige Scholeksters gemeten. Al deze ringprojecten leveren ook veel informatie op over de overleving van Scholeksters. Mits natuurlijk veel waarnemingen van de gekleurde vogels worden doorgegeven. Omdat het aantal geringde Scholeksters sinds de afgelopen winter is toegenomen, en er nu ook op grotere schaal wordt geringd dan voorheen, loont het om groepen Scholeksters op ringen te controleren. De projecten en gebruikte ringcombinaties zijn:

Texel en Waddenzee winter

Om de tibia ('boven loopbeen') aan de ene poot een kleine kleurring zonder inscriptie en aan de andere poot een metalen ring van het vogelrekstation; aan de tarsus ('aan loopbeen') aan elke poot één grote kleurring met een letter of een combinatie van één grote kleurring met letter en een kleine kleurring zonder inscriptie aan de andere poot. De gebruikte kleuren zijn geel, groen, rood en zwart. Het is dus van belang de plek van de ringen goed te beschrijven (links, rechts, boven, onder: stuur eventueel een tekeningetje mee)

Waarnemingen sturen naar:
Kees Oosterbeek, Alterra,
Postbus 167, 1790 AD Den Burg,
e-mail: k.h.oosterbeek@alterra.wag-ur.nl

Delfzijl

Altijd ringen zonder inscripties. Links aan de tibia een oranje ring, rechts aan de tibia een metalen ring. Daarnaast aan elke tarsus één kleurring. Kleuren zijn: zwart, wit, geel en groen. Meldadres: Kees Oosterbeek, adres zie boven.

Schiermonnikoog

De ringcombinaties wijken hier af van de boven beschreven methodiek. Er is sprake van 'grote' kleurringen met bandjes van verschillende dikte. Er zijn brede en smalle bandjes, en er zijn ringen zonder bandje. De bandjes kunnen op drie plekken op de ring zitten: boven, midden en onder. Een vogel met een groene ring en een dikke zwarte band boven, dunne zwarte band in het midden en geen band onder wordt beschreven als: GB210. De ringen zijn marineblauw met witte bandjes (weer te geven als MW), groen met wit (GW), groen met zwart (GB), wit met rood (WR), oranje met zwart (OB), en rood met zwart (RB). Aan de andere poot dragen deze Scholeksters één of twee kleine kleurringen zonder inscriptie. Belangrijk is dus erop te letten waar de bandjes op de ring zitten, welke kleur ze hebben, hoe dik ze zijn en aan welke poot de ringen zitten (ook hier kan een tekeningetje handig zijn). Kijk ook op www.biol.rug.nl/animalecology, onder 'systems & facilities' voor voorbeelden van gebruikte ringcombinaties. Waarnemingen naar:
Martijn van de Pol, Zoölogisch Lab.
RuG, Postbus 14, 9750 AA Haren,
e-mail: M.van.de.Pol@biol.rug.nl.

Ook andere kleurring-combinaties zijn mogelijk in het veld nog waar te nemen. Kijk eventueel op de kleurringen-website van Dirk Raes (www.cr-birding.be). Bij elke waarneming is het van belang plaats en datum te vermelden, en - voor waarnemingen in het broedseizoen - of het om een broedvogel gaat (vast te stellen door territoriaal gedrag). Alle waarnemers ontvangen zo spoedig mogelijk bericht, inclusief een overzicht waar de vogels eerder zijn gezien.

Simon Verhulst & Martijn van de Pol (Zoöl. Lab. RuG), Martin de Jong, Bruno Ens, Kees Oosterbeek & Cormit (Alterra- Texel) en Ben Koks (Sovon)

Jonge honden

Na Drijfveren en Toppers blaffen nu de Jonge Honden.

Na grommende en bijtende Botjes en Flevotalent Rik van der Starre, dit keer een superactieve Fries.

Ruurd-Jelle van der Leij (16) uit Oldeholtpade.

Eigenlijk geen Fries trouwens, maar een Stellingwerver. Klaar.

Die opgezette vogels, zijn die van jou of van je vader?

Nee, allemaal van mij. Boven heb ik er nog meer staan, en ik heb het vriesvak ook nog vol. Als ik geld heb raakt dat wel weer leeg.

Hoe ben jij begonnen?

Met mijn vader. En op school, met een jongen uit het dorp, met wie ik nou elke dag omga. Die nam een keer dia's mee, Kerkuilen, weidevogels. Hij merkte dat ik er al vrij veel van wist. Ik ben een keer meegegaan en zo ben ik erin gerold. En boeken lezen. Ik heb veel geluk met tweedehandjes. Als ik veel geld heb, laat ik weer wat vogels opzetten.

Een dure grap

Ja, maar dat moet je er voor overhebben. Die Noordse Stern vind ik erg mooi. En die Koekoek. Boven heb ik nog honderd schedels. En vleugels en staarten. Die droog ik allemaal, de pennen genummerd. En van Sperwer-plukplaatsen bewaar ik alle veren, want een goed verenboek is er eigenlijk niet.

De literatuur hou je ook goed bij?

Jazeker. Als ik geld heb. Het laatst heb ik vier delen van Birds of the Western Palearctic gekocht. De andere delen komen nog wel. Ik neem ze toch niet mee het veld in. Prachtboeken. En het is belangrijk dat je veel over vogels leest.

Welk boek neem je wel mee?

Niks, helemaal niks. Gidsen gaan er alleen maar aan. Ik kijk thuis wel. De ANWB-gids, Lars Jonsson. Meestal nemen mijn vrienden er ook wel een mee. Ik niet, ik vind dat zonde.

En als je een rare tapuit ziet, of een maffe Sylvia?

Ach, hier in het veld ken ik ze wel allemaal. Ik zie hier nooit wat bijzonders. Als ik naar de Lauwersmeer ga, ben ik afhankelijk van

anderen. Die nemen de boeken dan wel mee.

Lauwersmeer?

Ik heb in Metslawier een oom en tante zitten, dichtbij dus. En ik heb er iemand ontmoet die bij Staatsbosbeheer werkt. Die bewaart ook dode vogels voor me. Ik heb de wereld aan boeken van hem gekregen, een mooie gast.

Boeken kosten geld. Zit je nog op school?

Ja, op het atheneum. Ik zit in de vierde, ben blijven zitten. Persoonlijke omstandigheden. En ik stond al niet goed. Ik dacht: laat maar gaan. Wat ik hierna ga doen weet ik nog niet. Eerst dit maar eens halen, dan ben ik al een heel eind verder. Ik vind school niet erg, ga er met plezier naar toe. Maar wis-kunde blijft moeilijk.

Wat doe je zoal met vogels?

Ik heb een Kerkuilengebied, kasten bij boeren langs, de gegevens noteren. En een weidevogelgebied, een hectare of 200. En Sovon-tellingen, broedvogels. En roofvogels voor de WRN. We hebben een gebied dat we afstruinen op nesten. Ik ben het gaan doen door de WRN, maar de jongens hier deden dat al voor die tijd. Ik ben zelf niet zo'n klimmer, daar heb ik een andere jongen voor.

Wanneer ben je begonnen met de roofvogels, met je eigen gebied?

Ik ging eerst al jaren met andere jongens mee, ik denk dat ik 5 jaar geleden begonnen ben. Daarvoor deed ik al aan weidevogels. Ik ging altijd met mijn vader mee, eieren zoeken. Ik laat ze trouwens liggen. Er kwam een gebied vrij bij de vogelwacht en toen heb ik direct gezegd dat ik dat wel wilde hebben. Kievitseieren heb ik nooit meegenomen. Dat heeft helemaal geen nut. Ik bedoel: het kan nooit positief zijn voor het beest. En wat moet ik ermee?

In deze rubriek praat Guus van Duin, journalist bij Trouw en enthousiast vogelaar, met een ten onrechte bijna uitgestorven gewaande categorie vogelaars: de Jonge Honden. Want ze zijn er nog, de fanatieke en onvermoeibare jongeren die vaak al goed weten hoe de wereld in elkaar zou moeten steken.

Opeten?

Dan kan ik ook wel kippeneieren nemen. Ik kreeg dat gebied en het eerste wat ik gedaan heb, is allemaal bordjes maken: "Verboden toegang voor eierzoekers". Direct en overal. Daar heb ik wel gedonderd mee gehad met de vogelwacht, maar ik heb gezegd "het is mijn gebied en dan bepaal ik ook wat daar gebeurt". Ik heb het de boeren gevraagd, klaar. Ik wou daar geen eierzoekers hebben.

Maar de BFVW zegt: als je ze de eieren niet mee laat nemen, dan krijgen ze geen beloning en dan wil de Friese jeugd niet meer.

Ze zeggen: als je de jeugd meeneemt om eieren te zoeken, dan komen ze er in. Dat ze ook aan nazorg gaan doen. Dan kan je ze net zo goed met nazorg meenemen, dan zien ze die eieren ook. Dan nemen ze ze alleen niet mee, maar ja. Het is toch prachtig als je die jonge kuikentjes bij het nest ziet.

Merk jij dat de stand van Grutto's en andere soorten terugloopt?

Ik kan niet meteen zeggen dat het daalt. Tureluur was slecht, Grutto was ietsje meer, Graspiepers zitten er zat. Als ik de jongens hoor over vroeger, dan denk ik "hou maar op, het gaat zó slecht". In Fryske Gea-gebied hier in de buurt gaat het ook bergafwaarts, terwijl dat er prachtig uitziet. Maar ik denk dat ze daar eten en slapen, en bij mij broeden. Ik had Zomertalingen en ook Kemphanen. Drie jaar achter elkaar, met eieren. Vloog ie knorrend om me heen. Maar vlak voor de eieren dit jaar uitkwamen, is hij gepakt door een Wezel of Hermelijn. Ik heb ze meegenomen. Ik heb ook een collectie gepredeerde eieren. Mooi, met gaatjes van de tanden erin.

Heb je wel eens stiekem eieren meegenomen voor je verzameling?

Nee, nooit. Ik heb wel veel eieren van mijn opa gekregen. Ook van Kwartelkoningen en Patrijzen. Terwijl ik die laatste soort pas één keer in Nederland heb gezien. Dertien, vorig jaar in de Eemshaven. Hier zitten ze niet meer. De jongens zien echt de teruggang. Dat is toch gewoon erg.

Ben jij een uitzondering qua niet-meenemen hier?

Mijn vrienden hier zijn er allemaal tegen. Maar bij de vogelwacht nemen de meesten ze nog wel mee. We beginnen straks met een eigen vogelgroep, met jongens die echt geïnteresseerd zijn. Dan ga je eens een keer mee met iemand die veel van slangen weet, of van wantsen of paddestoelen. Dan heb je ook allemaal hetzelfde idee: tegen eierzoeken en voor het behoud van de natuur. Niet dat wat je hebt bij die jagers met hun eigen ideeën. Dat botst altijd.

Met jacht heb je niet zoveel?

Nee niks.

Dus als iemand bij jou het woord vos zegt, ga je niet zweten. Laatst was er weer enige discussie over de vos in het noorden van Friesland, bij Holwerd, dat de vogels daardoor naar de eilanden verkasten.

Nee, dat vind ik mooi, daar heb ik geen problemen mee. Die vos hoort er ook gewoon bij. Ik ben niet voor bejaging.

Wat zijn de leukste soorten die je de laatste tijd hebt gezien?

Ik ben net voor de tweede keer in Zweden geweest, in Falsterbo. Steppekiekendief, Roodpootvalk, Steenarend, Zwarte Wouw, Zeearend, 150.000 Vinken en Kepen, 133 soorten, 19 soorten roofvogels. We zijn ook bij de meren geweest, prachtige adulte Zeearenden.

En in Nederland witkoppige Staartmees, Witwangstern, Zwartkopmeeuw, en twee keer een Roerdomp. Die laatste had ik voor dit jaar nog nooit gezien. Die sterns, dat vind ik echt knap spul. Reuzensterns, die snavels alleen al.

Ben je lid van Sovon?

Nee, ik krijg het blad via vrienden en de vogelwacht. Verder ben ik geabonneerd op Twirre, de Takkeling en op het Vogeljaar. Ik vind alle bladen wel mooi om te lezen, maar je moet keuzes maken.

Je toekomst?

Eerst maar eens werk vinden waar ik een beetje van kan leven. Ik wil absoluut iets met vogels gaan doen, ik ben er dag en nacht mee bezig. Op school, altijd, overal. Ik hoef echt geen luxe, maar ik moet normaal kunnen leven. Biologie studeren wordt het niet. Ik kan geen schei- en natuurkunde. Als ik nou gewoon bij It Fryske Gea een gebied kon inventariseren, dan ben ik continu met mijn hobby bezig. Als ze me dat nu voorstelden, deed ik het direct.

Een kwestie van je in de picture werken

Ja, maar ik bedoel, ik doe genoeg. Ik maak nog geen rapportjes, maar stuur wel braaf alle gegevens in. Kerkuilen, broedvogels, zoogdieren. Verder tel ik Roeken en Oeverzwaluwen. En zeldzame vogels bij Brandmeer. Verder ga ik overal heen: naar de roofvogeldag, naar Nijmegen, achter de balie helpen. Ik laat me wel zien.

Werk je veel met anderen of ga je graag alleen?

Met anderen vind ik wel gezellig. Het mees- te doe ik met de jongens, met wie ik goed kan opschieten, allemaal heel erg geïnteresseerd. Met de één ga ik achter de roofvogels aan, met een ander doe ik meer de bosvogels, en ze doen allemaal aan weide-

vogels. En vaak is het alleen voor het plezier; ze stoppen bij alle vlistenten.

Hoe oud zijn de jongens?

Een jaar of veertig denk ik. Ik ken geen leeftijdgenoten die iets met natuur hebben. Als ze er zouden zijn, zou ik dat wel mooi vinden. Op die hele school van mij interesseert het niemand. Ruim duizend leerlingen. Hoewel, eentje, een jongen van 14, is er net bijgekomen, die vindt het wel interessant. Die betrekken we er veel bij. Ik neem hem op sleeptouw, sleur hem overal heen. Hij gaat ook al met de andere jongens mee.

Schelden ze jou op school ook uit?

Dat kan me geen reet schelen. Wat ik niet allemaal naar mijn kop geslingerd krijg. "En heb je nog vogeltjes gekeken?" Op zo'n toon, weet je wel. Dan zeg ik "dat interesseert je toch niet". En als ze vragen wat voor soorten ik gezien heb, zeg ik "die herken je toch niet". Daar begin ik niet eens aan, zonde van mijn tijd. Overigens kan ik goed met ze opschieten.

Ben je een fanatieke Fries?

De taal spreek ik niet, en ik ben ook geen Fries. Je bent hier in Weststellingwerf, dat is meer Drents. En dat is dus niet Fries. Ik woon in de provincie Friesland, en mijn oma en mijn ouders zijn ook Fries, maar ik voel me meer Stellingwerver. Ik ben wel voor Heerenveen, heb ook een seizoenkaart. Ik moet vanavond naar Ajax. De rest van de clubs kan me wat. Heerenveen en verder niks. Ik voetbal zelf ook. Vijf dagen in de week ben ik daar mee bezig. Drie keer trainen en twee wedstrijden. Ik speel in de senioren en in een elftal van de B-jeugd. Dat laatste was er eerst niet, te weinig jongens, vandaar de senioren. Nu hebben we weer een jeugdelftal en doe ik allebei.

Waar kunnen mensen je echt altijd voor opbellen?

Voor dode vogels kom ik direct. Daar heb ik gewoon belang bij. En veren. Ik vind het heel leuk om te zien wat er op prooiplaat- sen van roofvogels allemaal tussen zit. Ik heb hier op 400 meter een Sperwer zitten. Daar ga ik eens per week heen, hij heeft een vaste stronk. Veren ophalen, even de zaak schoonmaken. Ik denk dat ik een dikke honderd prooien heb gevonden. Pimpelmees, Staartmees, Huismussen, Ringmussen, Boerenzwaluw, veel Zanglijsters, en laatst een Kneu.

Ken je vogelende meisjes?

Je ziet wel regelmatig vrouwen in het veld. Ouderen, van een jaar of 25, 30. Maar jonger niet.

Het zou toch leuk zijn om met een vriendin het veld in te gaan.

Maar ze zijn er niet. Klaar. Ook op school

niet. Op Falsterbo zie je ook niet veel jongeren trouwens.

Is dat geen beperking voor de natuurbescherming in de toekomst?

Dat denk ik wel. Dat beseft de BFWV toch ook, in de zin dat ze met eierzoecken jongeren erbij willen betrekken. Maar ik vind dus dat je dat bij de nazorg moet doen. De zontjes van de jongens neem ik wel mee het veld in, en als ik dubbele schedels of veren heb, krijgen ze die. Van die mannetjes van een jaar of 6. Gigantisch enthousiast. We zagen laatst een Visarend. "Goh, een Visarend. Hoe is het mogelijk!"

Een deel van Friesland heeft een slechte reputatie op het gebied van roofvogels. Wordt er hier veel gestroopt?

Eigenlijk niet. Niet dat ze ze afschieten of zo, wel dat ze eieren uithalen. Ik denk niet dat dat voor een collectie is, het zijn gewoon jagers. Je maakt mij niet wijs dat het ander volk is. We weten ook wel wie het zijn, maar dan heb je ze nog niet. Je moet er al iemand van de AID bij hebben, wil je iets doen. Misschien camerabewaking.

Wat vind je van die lui?

Oplazeren. Ze kunnen het op hun manier dan wel motiveren, maar je kan er heel makkelijk tegen ingaan. Als ze een Buizerd

afschieten, is er binnen een dag een die de plaats in het territorium overneemt. Maar ze willen er toch niet aan. Zij hebben hun eigen ideeën en wat zij zeggen is waar. Nou, dan ben je klaar.

Aan wie trek jij je op?

Rob Bijlsma is gewoon geweldig. Als De Takkeling binnenkomt, lees ik het eerst zijn verhalen. Grappige vent ook. Al kom je met de domste vragen, hij heeft altijd tijd voor je. Ik kom hem bij de WRN wel tegen, dan zit ik achter de balie, help bij het opruimen.

Als dank heeft hij laatst een lezing voor ons gehouden. Een beste vent, en wat een energie. Zo zijn er niet veel.

Wie van de ouderen zou je wel eens willen spreken?

Ad Cameron, de tekenaar. Ik heb een tekening van hem gekregen via die man van Staatsbos. Die heb ik ingelijst. Hij woont nu in Frankrijk, maar ik zou hem willen vragen over zijn schilderwerk. Hoe lang hij er mee bezig is, hoe hij het doet. Ik teken zelf ook wel. Maar ik kom hem ongetwijfeld nog wel eens tegen in het Lauwersmeer. Daar komt hij zo nu en dan nog.

Doe je iets met internet?

Ik kijk bijna iedere dag of er iets is gezien

in het Lauwersmeer. Of op Falsterbo. Op nieuwsgroepen ben ik niet geabonneerd. De site van Sovon? Nee, die heb ik nog nooit bekeken. Als ik iets doe met internet, is het omdat ik iets moet weten, maar verder heb ik niets met de computer. Ik heb wel e-mail.

Friesland verandert.

Ja, het gaat gewoon door. Je kan handtekeningacties houden wat je wilt. Hier in Oldeholtspade ook: er zouden eerst vijftig huizen komen, maar dan weet je van tevoren dat dat niet waar is. En nu staan er wel honderd. En overal moet recreatie komen. Ik snap niet dat ze niet beseffen wat ze allemaal kapotmaken.

Waar heb je een hekel aan?

Jagerspraat en van dat negatieve gedoe over de vos bijvoorbeeld. En dat gezeur over dat eierzoecken, daar word ik ook strontziek van. Dat gebeurt toch in heel Europa niet meer. Eierzoeken moeten ze gewoon verbieden. Klaar. En dan kan het hier in Friesland wel iets van vroeger zijn, maar overal komt een einde aan. Niet dan?

Guus van Duin

In memoriam

Met het onverwachte overlijden op 7 november jl. van Hans Over is een gedreven en altijd enthousiast natuurbeschermers van ons weggegaan. Hans was iemand waarop je echt kon rekenen.

In de eerste 25 jaar van Sovon was hij elf jaar bestuurslid, waarvan ruim vijf jaar voorzitter.

Hans was een van de beste bestuurders die Sovon heeft gehad. Hij heeft vele jaren lang allerlei zaken op het gebied van personeelsbeleid, arbeidsvoorwaarden en interne organisatie begeleid, en waar nodig met eigen initiatieven bijgestuurd.

Hans Over in 1987

Daarbij was hij ook bij slecht weer bereid om de kastanjes uit het vuur te halen. Hij was een veelzijdig mens: naast zijn belangstelling en kennis van de natuur, was hij nauw betrokken bij de herbouw van de Batavia (het VOC schip) en actief op het gebied van kunst en muziek. Maar vooral was hij bij alles wat hij deed altijd heel betrokken. Helaas werd hij de laatste jaren in toenemende mate gehinderd door zijn minder wordende gezondheid. Wij wensen zijn vrouw Tiny en zijn kinderen heel veel sterkte bij de verwerking van dit grote verlies.

Frank Saris

Hans Over

1933-2001

Blauwborst, Rietzanger, Snor en Baardman profiteren indirect van MKZ

MKZ, wie kreeg er niet een sik van in 2001? De boeren waren het meest de klos, maar ook voor de vogelaars was het een slechte tijd, alleen al doordat het voorjaar in veel regio's deels verloren ging. Toch waren er ook lichtpuntjes, die bovendien enig licht werpen op de (on)wenselijkheid van rietmaaien...

In 2001 werden in de grote rietmoerassen langs het Zwarte Meer en Ketelmeer (Ov) broedvogels geïnventariseerd. De inventarisatie werd bij de start ernstig belemmerd door verbodsbepalingen in verband met de uitbraak van Mond- en Klauwzeer (MKZ), maar kon naderhand nog redelijk worden afgewerkt. Niet alleen broedvogeltellers, maar ook rietbeheerders werden gedwarsboomd. Onder normale omstandigheden wordt tot in vrijwel alle hoekjes het riet gemaaid, maar dit jaar waren er gebieden waar meer dan de helft van het riet niet gemaaid kon worden. Deze situatie veranderde tijdens het broedseizoen niet. In de loop van het seizoen werd pas echt goed duidelijk hoezeer sommige moerasvogelsoorten wisten te profiteren van het sterk vergrote biotoopaanbod.

Als onderdeel van het programma Biologische Monitoring Zoete Rijkswateren van het Rijksinstituut voor Zoetwaterbe-

heer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) worden door Sovon, soms met inzet van professionals, broedvogels geïnventariseerd in onder andere de uitgestrekte moerasgebieden in de Randmeren van het IJsselmeer bij Kampen. Het telwerk vindt om het jaar plaats volgens de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en richt zich op een set bijzondere soorten. Normaal wordt in april met het veldwerk begonnen, maar in 2001 kon door MKZ pas begin mei worden gestart. Ter compensatie werden in de eerste helft van mei veel extra uren in het veld doorgebracht. Drie proefvlakken zijn geïnventariseerd: (a) Ketelmeer (100 ha), waar in 2001 ongeveer 10% van het riet gemaaid werd, (b) Ramsgeul (66 ha), voor 40% gemaaid, en tenslotte (c) Zwarte Meer (44 ha), waar zoals te doen gebruikelijk vrijwel alle riet, zo'n 90%, gemaaid werd. De uitkomsten van de inventarisatie in 2001 kunnen goed worden ver-

geleken met die uit 1999, toen alle gebieden nagenoeg geheel werden gemaaid. De situatie in het proefvlak Zwarte Meer kan voor deze gebieden als 'normaal' worden beschouwd.

De vergelijking tussen de aantallen in 1999 en 2001 spreekt boekdelen (tabel). In het in beide jaren 'normaal' en dus nagenoeg volledig gemaaide proefvlak Zwarte Meer ontlopen de aantallen in 1999 en 2001 elkaar niet veel. Heel anders is het in de twee in 2001 gedeeltelijk niet-gemaaide proefvlakken. De aantallen van Blauwborst, Snor, Rietzanger en Baardman zijn hier in 2001 aanmerkelijk hoger dan in 1999. Ze scoren in 2001 ongeveer het dubbele of (veel) meer; in Ramsgeul is de Snor 4,5 keer talrijker dan in 1999 en de Baardman zelfs bijna 9 keer! Het effect van het rietmaaien is bij de schaarsere soorten als Roerdomp, Bruine Kiekendief en Waterral gering of afwezig, en de verschillen met vorige jaren kunnen evengoed door andere factoren zijn ontstaan. Bij het Porseleinhoen lijkt zelfs sprake van een negatief effect, want in 1999 zijn de aantallen overall hoger. Het is echter opmerkelijk dat de relatieve afname van het Porseleinhoen het grootst is in het Zwarte Meer en het kleinst in het Ketelmeer. Ook bij sommige ganzen- en eendensoorten (niet in tabel) doet zich dit voor. Een verklaring hiervoor kan het ontbreken van veldbezoeken in april 2001 zijn. Voor vroeg in het voorjaar actieve soorten, zoals ganzen, eenden en het Porseleinhoen, kan het ontbreken van veldwerk in april van invloed zijn geweest. Mogelijk zijn de aantallen van deze soorten in 2001 hierdoor te laag. Er zijn echter meer verklarende factoren denkbaar, zoals een verschil in waterstand. En dan is er nog de vraag waar al die nieuwe broedparen in 2001 plotse-ling vandaan zijn gekomen?

Dit voorbeeld toont op verbluffende wijze aan hoe sterk en ook hoe snel sommige moerasvogels, waaronder enkele vertegenwoordigers van de Rode Lijst, weten in te springen op de plotse-linge verandering in het aanbod aan overjarig rietland. Potenties te over in deze moerassen, en dat alleen al door simpelweg een ander maai-beheer!

Tabel 1. Vergelijking van het aantal territoria in 1999 en 2001 in drie gebieden met een in 2001 verschillend aandeel gemaaid riet.

	Ketelmeer 90%		Ramsgeul 90%		Zwarte Meer 90%	
	gemaaid 1999	gemaaid 2001	gemaaid 1999	gemaaid 2001	gemaaid 1999	gemaaid 2001
Roerdomp	1	1	1	1	—	—
Bruine Kiekendief	2	2	1	3	1	1
Waterral	3	3	1	0	6	3
Porseleinhoen	3	2	4	2	3	1
Blauwborst	14	26	14	22	20	12
Sprinkhaanzanger	5	5	3	5	2	1
Snor	7	18	4	18	16	14
Rietzanger	39	88	44	114	64	67
Grote Karekiet	10	10	6	7	2	1
Baardman	13	78	6	53	21	26
Buidelmees	4	6	2	3	4	3

Zeldzame broedvogels in 2001

Het Lauwersmeer vormde dit jaar het decor voor het najaarsoverleg van de districtcoördinatoren van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Op deze bijeenkomst stroomde het broedvogelnieuws uit alle districten weer samen. Hieronder zijn wat voorlopige resultaten samengevat, verzameld door vele tellers en doorgegeven aan de DC's. Over het reilen en zeilen van de kolonievogels, de andere poot van het LSB, volgt een overzicht in de volgende Sovon-Nieuws.

Zeldzame reigers

Vorig broedseizoen konden verrassend veel broedgevallen van de beide Zilverreigers gemeld worden en in 2001 was het niet anders. De spectaculaire aantallen van de Grote Zilverreiger in de Oostvaardersplassen van vorig jaar (10 nesten) zijn overtroffen met 15 nesten in 2001. Uit het Lauwersmeer, Kattendijks Blok bij Gouderak en de Groningse Veenhuizerstukken komen ook meldingen van overzomerende paren of mogelijke broedgevallen.

De Kleine Zilverreiger zette in de Oostvaardersplassen niet echt door (3 nesten). Op Voorne daarentegen groeide de 'kolonie' wel weer fors: van 9 paren in 2000 naar 14 afgelopen seizoen! En in de Braakman was er sprake van een verdubbeling: van 2 naar 4 paren. De vestiging op de Wadden groeit ook voorzichtig, op zowel Terschelling als Schiermonnikoog hebben twee paren gebreed.

Woudaapjes zijn vastgesteld in de Tienhovense plassen (4), de Oostvaardersplassen (1) en de Ringselvennen bij Budel-Dorplein (1). Zijn er elders in Zuidoost Brabant of in Zuid-Holland nog waarnemingen verricht? Het enige tot nu toe bekende geval van een Kwak uit een natuurgebied is afkomstig van de Westeinderplassen. In Rotterdam schijnt er weer gebreed te zijn bij de Euromast en Blijdorp.

Ijsvogel en Grauwe Klauwier

De Ijsvogel had in 2000 al een goed jaar, en door het uitblijven van een strenge winter is de positieve lijn in 2001 voortgezet. Hoeveel paren er daadwerkelijk

hebben gezeten, zullen we wel nooit weten. Net in de belangrijkste inventarisatieperiode van de Ijsvogel (april tot half mei) zat Nederland op slot door de MKZ-crisis. Desondanks zijn er lokaal wel mooie aantallen verzameld; voorbeelden zijn 17 paren in het Zuidelijk Maasdal, 14 paren langs de Roer en 18 paren in Oost-Zeeuws Vlaanderen. Positieve geluiden over de Ijsvogel komen ook uit Zuid-Holland (min. 5 paren), Twente en Utrecht. Het beeld van de Grauwe Klauwier is zeker nog niet compleet. Broedparen buiten het Bargerveen en de Veluwe zijn bekend van Zuidoost-Groningen (4 paren), Zuidwest Drenthe (9), de Tempelstukken bij Norg (4), de Achterhoek (1, succesvol), Twente (2-3), Flevoland (1) en Zuid-Limburg (min. 3).

Tapuit

Afgelopen broedseizoen stond de Tapuit voor het eerst op de lijst van LSB-soorten. Het is nog te vroeg om al een beeld te vormen. Zo zijn de resultaten van het omvangrijke telwerk in het Waddengebied en de Hollandse duinen nog niet beschikbaar. Wel bekend zijn 23 territoria uit Zuidwest-Drenthe en 7 van de Hoge Veluwe.

Gevarenzone

De populaties van een aantal Rode Lijstsoorten brokkelen steeds verder af. Zo zijn van de Velduil slechts 17 territoria bekend geworden van de Waddeneilanden! Ook de populatie Grauwe Gorzen zakt langzaam maar zeker onderuit. Uit Zuid-Limburg zijn territoria opgegeven voor Caberg bij Maastricht (6) en het

Foto boven:
Grote Zilverreiger
(Jan Nijendijk)

Foto links:
Ijsvogel
(Jan van Duinen)

Foto rechts:
Middelste Bonte Specht
(Paul Wouters)

Maasdal (9), uit het Gelderse Rivieren-gebied voor de Gelderse Poort (5); hier ontbreekt informatie uit de rest van de uiterwaarden van Waal en Nederrijn. Opvallend is de melding van één territorium in Groningen, een voormalig bolwerk van deze soort.

Het voorkomen van de Duinpieper is geheel beperkt tot de Veluwe. Tot nu toe zijn er territoria van de Hoge Veluwe (2) en het Kootwijkerzand (10) bekend geworden. Een andere soort die de laatste jaren in marginale aantallen voorkomt is de Klapekster. Uit 2001 is alleen een mogelijk territorium van de centrale Veluwe gemeld! Het doek lijkt hiermee gevallen, al is niet uitgesloten dat er elders op de Veluwe broedparen onopgemerkt blijven. Om met positief nieuws af te sluiten; de Zaanstreek was goed voor 30 territoria Roerdomp en in Friesland waren de aantallen van deze soort vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Rariteiten

Iedere vogelaar zal bekend zijn met het geslaagde broedgeval van de Kraanvogel in het Fochteloërveen. Ook aan het rondhangen in het broedseizoen van twee adulte Zeearenden langs de noordelijke Randmeren is in de pers veel aandacht besteed. Maar er zijn meer interessante meldingen. Wat te denken van een langdurig in het broedseizoen op de Hoge Veluwe verblijvende Griel, of een baltsend paartje Hop in de Achterhoek? In beide gevallen waren er helaas geen verdere aanwijzingen voor een broedgeval. Nederland moest het in 2001 zonder Zwarte Vrouwen doen, maar het scheelde misschien niet veel. Langs de Grensmaas, net in België, verbleef geruime tijd een tweetal. Nog verder naar het zuiden, maar dan in Nederland, broedde de Oehoe opnieuw succesvol en waren er op de bekende plekken ongeveer acht territoria van de Middelste Bonte Specht. Uit Zeeland komt de melding van maar liefst 36 zingende Graszangers in Saeftinge!! Zeldzame meeuwen-nieuws komt tot nu toe vooral uit Friesland. Grote Mantelmeeuwen hebben hier gebroed langs de IJsselmeerkust (3 Bocht van Molkwerum) en op Terschelling (4-6). De Dwergmeeuw heeft gebroed in de Ezumakeeg en 2 paren op de Mokkebank.

De DC's zullen uw nog niet opgestuurde waarnemingen van zeldzame broedvogels of kolonievogels met open armen ontvangen. Alle meldingen worden verwerkt in het LSB-jaarverslag 2001.

Michiel van der Weide

Nieuws van het BSP

Peter Krijnen, al jarenlang contactpersoon in West-Brabant (D 15), heeft aangegeven hiermee te stoppen met ingang van het volgende kalenderjaar. Allereerst willen wij hem hartelijk danken voor de geweldige inzet. Wij zijn dus op zoek naar iemand die vanaf januari 2002 zijn taken over wil nemen! Voor de 'vacature' in Noord-Holland-noord (D 1) heeft zich helaas nog niemand gemeld. Verheugend nieuws is, dat er inmiddels wel iemand in Utrecht (D 10) aan de slag wil, namelijk Gert Ottens. Post voor Gert en de overige contactpersonen kan worden gestuurd naar het Sovon-kantoor (antwoordnummer 2505, 6573 ZX, Beek-Ubbergen).

Recent is in het Waddengebied een nieuw district voor het LSB (Landelijk Soortonderzoek Broedvogels) in het leven geroepen (D 20). Voor het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels blijft de situatie echter zoals deze was. Dit wil zeggen dat Balgzand en Texel onder District 1 (Noord-Holland-noord) vallen. De eilanden Vlieland, Ameland en Terschelling, het Friese deel van het Lauwersmeer en de waddenkust van Friesland behoren bij District 2 (Friesland). Schiermonnikoog, Rottum, de Groningse waddenkust en het Groningse deel van het Lauwersmeer blijven bij District 3 (Groningen).

Promotie

Met enige trots melden wij dat Ruud Foppen, hoofd afdeling Onderzoek, op 2 november jl. in Wageningen is gepromoveerd! De promotie, met Paul Opdam als supervisor, vloeide voort uit werkzaamheden bij zijn vorige werkgever, Alterra. Hij verdedigde zijn proefschrift getiteld "Bridging gaps in fragmented marshland; Applying landscape ecology for bird conservation" met verve. In een lezing op de Landelijke Dag heeft Ruud de belangrijkste conclusies van zijn onderzoek gepresenteerd.

En voor degenen die dat gemist hebben: de samenvattingen van alle lezingen staan vermeld op www.sovon.nl of bel tel. 024 6848111.

'Gedeelde vreugd is dubbele vreugd'

vrijwilligerswerk in de regio

Natuur- en Vogelwacht Dordrecht is een club natuurliefhebbers met een eigen biologische boerderij. Welke vogelwerkgroep in Nederland heeft dat? Tijd om eens sfeer te proeven in de hotspot voor IJsvogels, Blauwborsten en Visarenden en af te reizen naar het Dordtse.

Aan de koffie begint Reinier Jaquet, voorzitter van de Natuur- en Vogelwacht Dordrecht en oprichter van de VWG, te praten. Het is een enthousiaste, gedreven verteller met hart voor 'zijn' regio. Er komt een kleurrijke en gedetailleerde gebiedskaart op tafel. Dat praat wel zo gemakkelijk. 'Gemaakt door een van onze vrijwilligers. Iedereen heeft zo zijn eigen taak binnen de natuurwacht' zegt Reinier. 'Het is een gezellige groep mensen, waarbij het plezier in de natuur en vogels kijken voorop staat. Gedeelde vreugd is dubbele vreugd, is ons motto'. De kaart ziet er zeer fraai uit. Werkelijk alle paden en kenmerkende begroeiing staan erop. Reinier wijst me de route naar een eendenkooi die we vandaag zullen lopen.

Een groot deel van het Eiland van Dordrecht, de Dordtse Biesbosch genoemd, is in beheer bij Staatsbosbeheer. In het gebied liggen twee eendenkooien welke niet meer in gebruik zijn. Enkele vervallen kooikerswoningen en schuurtjes hebben de tand des tijds nauwelijks doorstaan. Eén huisje dient nog als vakantiewoning van de huidige eigenaar, een particulier. Het grootste deel van de Dordtse Biesbosch is niet vrij toegankelijk. Ik heb dus geluk.

De Natuur- en Vogelwacht is opgericht in 1982. Ze hebben zo'n 125 vrijwilligers die o.a. de biologische boerderij runnen en een gedeelte van het beheer uitvoeren, zoals het onderhoud van de paden. In totaal bestaat de achterban uit ruim 400 donateurs. Gelden voor de stichting worden verder verkregen door allerlei opdrachten uit te voeren voor instanties als Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat, Gemeente Dordrecht en de Provincie Dordrecht. De Vogelwerkgroep binnen de Natuur en Vogelwacht heeft zo'n 20 leden. Naast de jaarlijkse BMP-inventarisaties volgens de Sovon-methode worden wintertellingen verricht en jaar rond-tellingen. Losse waarnemingen worden in het kader van het BSP Niet-

broedvogels ingezameld.

Zo'n acht min of meer geroutineerde tellers inventariseren elk jaar enkele gebieden op broedvogels. 'Staatsbosbeheer zou natuurlijk het liefst zien dat we alle gebieden inventariseren, maar dat is met zo'n kleine groep ondoenlijk. We doen al jaarlijks zo'n 200 ha. Meer vogeltellers zou een optie zijn, maar we werven niet actief nieuwe tellers. Broedvogels monitoren is toch pittig en niet weggelegd voor iedereen. Af en toe nemen we eens iemand mee op pad die het goed in de vingers krijgt en die dan een paar jaar later zelf kan gaan inventariseren'.

De jaarrond-tellingen vinden gemiddeld eens per maand plaats langs een vaste route in de randgebieden van het Eiland van Dordrecht. Hierbij worden alle soorten geteld. Voor de wintervogeltellingen wordt vaak de Volkswagenbus van de stichting gebruikt. Met telescoop en verrekijker wordt vanaf dijken en paden het open gebied geteld op alle aanwezige vogels. Bijna alle leden doen hieraan mee. De Visarend blijkt tegenwoordig een jaarlijkse gast die steeds vaker overzomert. Soms zelfs twee exemplaren tegelijk. 'Met een beetje geluk zien hem vandaag nog wel', spreekt Reinier met enige hoop uit. Alle tellingen worden in eigen beheer in rapportvorm uitgegeven, gelardeerd met fraaie foto's van vogelfotograaf Hans Gebuis. Het kost elk jaar wel een hoop moeite om alle gegevens binnen te krijgen. Zelf doet Reinier al een paar jaar een PTT-route samen met een vriend. 'Een van de mooiere momenten van het jaar! Door weer en wind die hele route, toch zo'n 30 kilometer, tot een goed einde brengen, da's de kick. Met vogels bezig zijn is jaar in, jaar uit, boeiend. Het geeft me een hoop rust naast mijn drukke andere werkzaamheden. De tellingen voor de nieuwe broedvogel-atlas waren ook zeer de moeite waard. Niet al te zwaar en het geeft een goed

gevoel dat er in heel Nederland op dezelfde wijze is geteld.'

Het is tijd voor wat frisse lucht en wellicht een ontmoeting met de IJsvogel en Visarend. De Blauwborst - het gebied staat er bekend om - is in deze tijd van het jaar waarschijnlijk al vertrokken naar warmere oorden. In de biologische boerderij is ook een vogelasiel gevestigd. Er worden niet alleen vogels binnengebracht, ook hagedissen, egels en ander viervoetig spul.

We zijn nog maar nauwelijks buiten of we zien onze eerste IJsvogel. Later zullen er nog vier volgen. Met een grote boog moeten we om een weilandcomplex heen. 'De boer wil niet erg meewerken aan het ontpachten van zijn land, zodat we er een aaneengesloten natuurgebied van zouden kunnen maken.' Ook andere zaken zoals de aanleg van een golfbaan en uitbreidingsplannen van Dordrecht bedreigen het gebied. De economie wint het toch vaak van de natuur in dit land. Via allerlei kronkelige paden en glibberige planken over krekken komen we bij het oude kooikerhuis. Een droomplek om te wonen, maar wel wat vervallen, net als de nabijge eendenkooi. 'De Visarend zit regelmatig op die tak aan een vis te peuzelen', wijst Reinier. Vandaag geen spoor van de vogel. Wel hangen er enkele Aalscholvers rond. De nesten van het broedseizoen zijn nog zichtbaar. 'Dit is de grootste aalscholverkolonie van de Biesbosch. Er is onderzoek verricht omdat al een aantal jaren weinig jongen werden grootgebracht. Het heeft met de waterkwaliteit te maken, zegt Reinier. We zijn net op tijd terug bij de boerderij voordat een regenbui losbreekt. Een Gekraagde Roodstaart tekent voor het afscheid.

Harvey van Diek

Recent verschenen

Wintervogels Drenthe

Dat Drenthe in ornithologisch opzicht waarschijnlijk de best onderzochte provincie van ons land is, heeft veel te maken met de activiteiten van de Werkgroep Avifauna Drenthe (WAD). Na eerdere boeken over de vogels van Drenthe (van Dijk & van Os 1982) en een geactualiseerd overzicht van de broedvogels (van den Brink et al. 1996) is er nu een nieuw boek verschenen, wederom uitgegeven door Van Gorcum te Assen: **Wintervogels in Drenthe** (ISBN 90 232 3668 8). In dit 300 pagina's dikke, gebonden boek doet Peter Venema (die ook alle illustraties verzorgde) verslag van de provinciedekkende wintervogeltellingen die de WAD in januari 1995-99 organiseerde, min of meer in voortzetting van tellingen die teruggaan tot in de jaren zeventig. Het onderzoek werd uitgevoerd op het niveau van kwartblokken (2,5x2,5 km), waarvan er uiteindelijk 473 (96% van Drenthe) werden onderzocht.

Bij het veldwerk werden pleisterende en overtrekkende vogels apart genoteerd. De zeggingskracht van het materiaal werd getest tijdens een onderzoekje naar trefkans van vogels in de winter. Afhankelijk van de detectiekans van de vogelsoort leveren de wintervogeltellingen een vrijwel compleet tot zeer fragmentarisch beeld op van de winter-verspreiding. De 125 meest algemene wintervogelsoorten krijgen een bespreking, waarin wordt ingegaan op verspreiding, biotoop en aantallen, dit alles geardeerd met de nodige figuren. In een bijgesloten boekje worden acht winterse vogelkijktochten voor het voetlicht gehaald.

Met de in deze publicatie vervatte informatie over wintervogels loopt Drenthe, niet voor de eerste keer, vooruit op andere provincies. Het boek kost in de boekhandel f 57,30 (€ 26,00).

Kievit (Peter Venema)

Bij het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS) en de Trilateral Monitoring and Assessment Group (TMAG) is in de serie Wadden Sea Ecosystem onder nr 11-2001 verschenen: **Contaminants in Bird Eggs in the Wadden Sea. Spatial and Temporal Trends 1991-2000**. Sinds 1999, na een eerdere pilot study, worden op 13 locaties verspreid over de hele Waddenzee monsters genomen om de verspreiding in ruimte en tijd van verontreinigingen te kunnen volgen. Eieren van Visdief en Scholekster worden op een groot aantal mogelijke verontreinigingen onderzocht. Door vergelijkbare studies te koppelen kon een trend over de laatste tien jaar berekend worden. Visdief-eieren bleken

sterker verontreinigd dan die van Scholekster, met de zwaarste verontreiniging in de Duitse Bocht. Bij de Scholekster komt vooral het westelijke Waddengebied (Julianapolder en Dollard) bedenklijk naar voren.

Via de website <http://cwss.www.de> is het rapport te bestellen of als PDF-file te verkrijgen. De papieren versie van het rapport kan worden besteld bij het secretariaat (Dr. Harald Marencic, Common Wadden Sea Secretariat (CWSS), Virchowstrasse 1, D-26382 Wilhelmshaven; Tel. +49 4421 9108 15; Fax: +49 4421 9108 30; Email: marencic@cwss.whv.net) of via de Nederlandse leden van de trilateral monitoring group (Mr. Karel Essink, RIKZ Haren; Mr. Wim Wiersinga Expertisecentrum-LNV Wageningen).

Het rapport kost dan 10 euro plus verzendkosten.

Rectificatie.

In de vorige Sovon-Nieuws stonden een Pestvogel van de hand van Bram Rijksen en een Nachtzwaluw van Elwin van der Kolk; beiden helaas zonder vermelding van de tekenaar. We hopen deze omissie hierbij rechtgezet te hebben.

Bij de KNNV is verschenen **Praktisch natuurbeheer - vlinders en libellen** van de hand van Dick Groenendijke en Titia Wolterbeek.

In dit 219 pagina's tellende boek, dat als ondertitel **wegwijzer voor natuurprojecten** meekreeg, wordt aan de hand van vlinders en libellen getoond hoe natuurvriendelijk inrichten en beheren van groen met relatief eenvoudige middelen tot stand te brengen is, met soms grote gevolgen voor een soort of de soortenrijkdom. Verschillende biotopen als oevervegetaties, graslanden, bosranden, ruigtes en siergroen komen aan de orde.

Het boek is bezaaid met illustraties, foto's en instructieve soortportretten. Kortom, een onmisbaar kleinood voor iedere natuurliefhebber die actief aan de slag wil met de ontwikkeling van kleinschalige natuur dicht bij huis.

Het boek (full colour, ISBN 90 5011 149 1) kost f61,59 en is verkrijgbaar in de boekhandel.

Werkelijk goed werk

3 Broedvogelkarterders (m/v)

Provincie
Limburg

De provincie Limburg voert sinds 1990 broedvogelkarteringen uit. De resultaten worden gebruikt bij de aankoop van natuurgebieden, de monitoring van natuurontwikkeling, het opstellen van streekplannen, de toetsing van effecten van ruimtelijke ingrepen en bij natuurcompensatie. Voor de functie van broedvogelkarterder heb je ervaring op het gebied van grootschalige karteringen en een goede kennis van de Limburgse avifauna. Je hebt enkele jaren ervaring met broedvogel monitoringprojecten of met andere broedvogelprojecten van SOVON. Verder ben je in het bezit van rijbewijs B

en beschik je over een auto. De functies zijn voor de duur van vier of zes maanden en je start in maart 2002. Voor deze periode biedt Tempo-Team je een detacheringcontract aan. Naast een goed salaris bieden wij een uitgebreid pakket aan aantrekkelijke financiële- en arbeidsvoorwaardelijke regelingen, zoals een pensioenregeling, een wao- en een anw-gatverzekering, een spaarloonregeling en kortingen op diverse verzekeringen.

Heb je interesse in deze boeiende functie of wil je meer informatie, neem dan gerust contact op met drs. B. van Noorden, coördinator van het faunaonderzoek voor de provincie Limburg,

(043) 389 74 16 of met mw. L. Fiddlers, intercedente Tempo-Team, (043) 351 61 83.

E-mail: Lindy.Fiddlers@tempo-team.nl

www.tempo-team.nl

tempo-team
uitzendbureau

Eenmalige aanbieding

Vanwege de recente overname van Pica Press door A&C Black (Christopher Helm) beëindigt GMBuitgeverij de import van de boeken van Pica Press.

Ter afsluiting bieden we de boeken eenmalig aan tegen buitengewoon lage prijzen. Houd er rekening mee dat de voorraad beperkt is. De bestellingen worden afgehandeld in volgorde van binnenkomst.

ISBN	Titel	Oorspr. prijs	NU
1873403933	Birds of the World	f125,—	f65,—
1873403828	Birds, Mammals and Reptiles of Galapagos	f59,90	f35,—
1873403925	Checklist Birds Northern South America	f59,90	f35,—
1873403747	Owls	UITVERKOCHT	
1873403941	Albatrosses	UITVERKOCHT	
1873403461	Skuas	UITVERKOCHT	
1873403836	Swifts	UITVERKOCHT	
1873403526	Mammals of Madagascar	UITVERKOCHT	
1873403895	Towards the Sea	f125,—	f65,—
1873403585	Birds of Somalia	f140,—	f75,—
1873403550	Modern Wildlife Painting	UITVERKOCHT	
cd-1	Sound Guide Nightjars	f42,50	f20,—
1873403831	Birds of Liberia	UITVERKOCHT	
1873403518	Munias and Mannikins	UITVERKOCHT	
1873403534	Birding in Kent	f20,—	f10,—
1873403305	Saving the Breeds	f40,—	f20,—
1873403607	Pigeons and Doves	f135,—	f70,—
1873403593	Nightjars	f97,50	f55,—
1873403488	Rails	f115,—	f65,—
1873403798	Birds of the Indian Subcontinent	f90,—	f45,—

Bestellingen met vermelding van ISBN en titel uitsluitend direct aan GMBuitgeverij doorgeven per brief, fax (023-533 94 83) of e-mail (info@gmbuitgeverij.nl).

De boeken worden met rekening verzonden. Portokosten worden afzonderlijk in rekening gebracht. Deze aanbieding geldt zolang de voorraad strekt.

Marc Argeloo
Maleo. De kip met de gouden eieren
ISBN 90-74345-32-8
f32,90

Trouw Boeken, 14 juli:
"Een boeiend boek, met liefde geschreven..."

Volkskrant, 14 juli:
"Een vrolijk boek!"

Haagsche Courant, 1 september:

GMBuitgeverij
Vrijheidsweg 86
2033 CE Haarlem
tel. (023) 533 97 57
fax (023) 533 94 83
e-mail info@gmbuitgeverij.nl

NIEUWE TELESCOOP VAN CARL ZEISS!

Tijdens een telling of het wachten op een spannende twitch willen we als vogelaars graag ervaringen uitwisselen over onze optische apparatuur. Wat dat betreft zullen de Zeiss-telescopen die nu op de markt komen heel wat stof tot discussie geven. Het gaat om een 65mm

(lengte 300 mm, gewicht 1100 gram, scherpstelafstand 4 meter) en een 85 mm telescoop (502 mm, 1450 gram, 5 meter). Beide zijn standaard voorzien van fluorit-lenzen en zijn beschikbaar met zowel een rechte als een schuine inlijk. Enkele maanden geleden mocht ik de testversies in Zwitserland samen met wat andere vogelaars in het veld uitproberen. Ons clubje werd begeleid door mensen van Zeiss, die het vermogen om intuïtief weg te duiken voor vogelaars met rond-zwaaiende statieven pas gaandeweg de dag onder de knie kregen. Voor ons was het niettemin genieten, zeker nadat we een Rotskruiper in de scoop kregen, waarvan de kleuren ondanks tegenlicht en een flinke afstand perfect zichtbaar waren. Dat het met de optische kwaliteit wel snor zat, verwachtte ik trouwens ook wel. Ik was aangenaam verrast over de handzame snel- en een fijnscherpstelling, alsof ik de scoop al jaren gebruikte. Wel zo prettig met al die cirkelende Rode en Zwarte Vrouwen boven ons.

Rob Vogel

Stichting Wólka

Postbus 483
6700 AL Wageningen
Tel: 0317-415205
Fax: 0317-415430
E-mail: info@wolka.org
Web: www.wolka.org

Noordoost Polen

Biebrzamoerassen, Oerbos van Bialowieza,
Mazurische Meren

Groepsreizen:

- Mei: 10-daagse vogelreizen
- September: 10-daagse najaarsreizen (bronsjijd)

Individuele reizen:

- vogelreizen met (huur)auto
- fietsreizen voor vogelaars
- wandelreizen voor vogelaars
- kanoreizen voor vogelaars
- boerderijvakanties voor ouders met kinderen

Wij verzorgen ook reizen op maat

U overnacht bij gastvrije boeren, een van de manieren waarop stichting Wólka de kleinschalige landbouw in Noordoost Polen ondersteunt.

BIRD EXPEDITIONS

Rusland en Siberië

Oekraïne Roodhalsgans: feb. Baltsend Auerhoen:

13-21 april Wolgadelta+steppe: 7-18 mei

Zuid Siberië, Altai: 6-22 juni Amur, ZO Siberië:

mei/juni Centraal Siberië: Yenisey: juni

Arctisch Siberië: Rossmeeuw: juni/juli

Beren en Wolven: aug.

Siberische Witte Kraanvogel: oktober

Email: info@birdexpeditions.nl

Website: www.birdexpeditions.nl

Waterstraat 46-48 6573 AD Beek

Telefoon: 0620 400 003

Lees Limosa

Begin december valt de nieuwe Limosa in de bus. Daar- in o.a. artikelen over de aantalsontwikkelingen van Brandganzen en Rotganzen langs de Friese kust, de rol van DNA in vogelonderzoek, een grote slaappleats van Bonte Kraaien en interacties tussen vispopulaties en viseters op het IJsselmeer. Voor volgende nummers zijn artikelen gepland over o.a. foeragegedrag van Ransuilen, een nieuwe slaappleats van Zwarte Sterns, broedvogeltrends bij Bonte Vliegenvangers, broeden- de Bergeenden langs de Waal, Populatiodynamiek van Grauwe Kiekendieven en de influx van Kwartelkonin- gen in 1998.

Doordat lange tijd het aanbod aan artikelen laag was, en de productie van Limosa vaak vertraging oploopt is er nog steeds een achterstand in verschijningsdata. De redactie streeft ernaar deze achterstand in 2002 in te lopen, maar dat is natuurlijk mede afhankelijk van nieuwe artikelen en korte mededelingen! Vooral korte bijdragen over actuele onderwerpen zijn meer dan welkom. Voor informatie: neem contact op met de redactie secretaris: Kees Koffijberg, Noordpad 52, 6822 JJ Arnhem, e-mail kees.koffijberg@sovon.nl

Een abonnement op Limosa kost slechts fl. 30,-.
Informatie en opgave bij: Limosa,
Compagnonsweg 45-47, 8227 RH, Ravenswoud.

VOGELBOEKEN

IVV

het Internationale
Vogelboeken
Verzendhuis

De specialist in
vogelboeken met
méér dan 2500 titels
op voorraad.

Raadpleeg onze
catalogus op internet:
site: www.birdbooks.nl

De Oldhorst
Zuiderzeestraatweg 415
8091 PA Wezep

tel. 0525-631139

fax 0525-633123

E-mail:

birdbooks@introweb.nl

Boekwinkel in Naturalis

bezoekers Darwinweg

postadres postbus 9517 2300 RA Leiden

telefoon 071-5687691

fax 071-5687666

e-mail natuurenboek@naturalis.nrm.nl

museum . naturalis

dichter

bij de

natuur

adv Eco Tourist

Uit de districten

Voor D 3, Groningen, zoeken wij per 1-1-2002 een nieuwe coördinator, want Rinus Dillerop moet helaas wegens drukke werkzaamheden zijn DC-schap eraan geven. Sinds de lente van 1999 heeft hij de leegte gevuld die Ben Koks hier achter had gelaten, en dat is goed gelukt. Rinus, onze dank is groot! In D 12, de Achterhoek, heeft Jan Schoppers het roer overgedragen aan Bas Voerman (gegevens op de coördinatorpagina). Sinds begin 1996 heeft Jan in zijn district heel wat leuke dingen boven water weten te krijgen, waaronder een broedgeval Zwarte Wouw. Gelukkig gaat hij gewoon door met de goede zaak, al is hij dan geen coördinator meer. Jan, geweldig bedankt!

Ook voor D 6, Overijssel-West en D13, Grote Rivieren zoeken wij voor het

nieuwe seizoen een nieuwe DC, want zowel Nico Noordhof als Dirk Zoetebier hebben te kennen gegeven dan het stokje over te willen dragen. Meldt u massaal aan als kandidaat-DC!

Bé stopt er mee.

Een van de super-vrijwilligers bij SOVON gaat er me stoppen. Bé van Kuijk houdt er na jaren de scepter te hebben gezwaaid over de Twentse kolonievogels en zeldzame broedvogels mee op. Er zijn wel meer Districtscoördinatoren die er mee stoppen, maar Bé stamt nog uit het jaar 1990! en dat is een extra pluimpje waard. Altijd alles zonder veel poeha goed geregeld. Hij heeft zelf ook voor een opvolger gezorgd: Ben Hulsebos. Ze kennen elkaar en het zal wel goedkomen in Twente. Ben was al atlas-DC en kreeg blijkbaar de smaak zo te

pakken dat hij nu voor het DC-schap gaat. U vindt zijn adres op de DC-pagina.

Let op: Gerwin Geertse (D 14) heeft een ander telefoonnummer: 015-2574433.

Sinds eind 1998 was Noord-Limburg (D 17) coördinator-loos. Daar is nu een eind aan gekomen, want Hans-Peter Uebelgünn heeft besloten hier de kar te gaan trekken, met Robbert Vernooij als sub-DC. HP en RV, veel succes!

De enige nieuwsbrieven die in de afgelopen komkommertijd op ons bureau belandden waren het september- en novemnummer van de WAD-nieuwsbrief (D 4, Drenthe), de november-nieuwsbrief van D-12 Achterhoek en de gecombineerde watervogeltellingen nieuwsbrief, waarin tegenwoordig de wederwaardigheden rond Zoete Rijkswateren, ganzen & zwanen, waddenwatervogels, midwintertelling en vogelrichtlijngebieden een plaats krijgen.

Naar een nieuwe wintervogelatlas?

Hoewel het PTT-project in eerste instantie is bedoeld voor het vaststellen van trends van de meer algemene wintervogels, kan het dichte waarnemersnetwerk ook worden gebruikt voor het samenstellen van verspreidingskaarten. Uit de resultaten van 980 routes die meerdere jaren zijn geteld in december 1979-99 is de gemiddelde verspreiding berekend, zowel op landelijke als op regionale schaal (zie blz. 3-4 in deze Sovon-Nieuws).

Als voorbeelden van beide typen kaarten zijn hiernaast de verspreidingskaarten gegeven van Houtduif (landelijk) en Boomklever (regio Arnhem/Nijmegen). Houtduiven prefereren in de winter de kleinschalige en bosrijke landschappen van het oosten en zuiden van het land.

In de open poldergebieden van West- en Noord-Nederland zijn Houtduiven minder dik gezaaid. De regionale winterverspreiding van de Boomklever in de regio Arnhem/Nijmegen toont accenten in de zware oude loofbossen langs de Veluwevanden en op de stuwwal bij Nijmegen.

In door naaldbos gedomineerde gebieden (centrale Veluwe) en in zeer open gebieden (Overbetuwe) komen amper Boomklevers voor. In de Liemers en de Achterhoek is de Boomklever bepaald niet zeldzaam in de oudere bosjes. Omdat geschikt bos er echter nogal verspreid voorkomt, blijft de dichtheid achter bij die in gebieden met een grotere oppervlakte bos.

Zulke kaarten zouden in een wintervogelatlas zeker niet misstaan ...

